

## MEDIUL DE ÎNVĂȚARE ÎN AFARA CLASEI - FACTOR DE DEZVOLTARE COGNITIVĂ LA PREȘCOLARI

*Iftimia Brîndușa -Lenuța, profesor învățământ preșcolar, grad didactic I  
Școala Gimnazială „Daniela Cuciuc”, Piatra Neamț, România*

*Gînju Stela, dr., conf. univ.  
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

**CZU: 373.2.02:159.922.7**

### Abstract

The learning environment outside the classroom is a mean by which the cognitive development of preschoolers is achieved. It is not an alternative to learning in kindergarten but a thoroughgoing, a personalization of the learning process. The environment of the kindergarten must encourage observation, exploration, playing, practical activities. Through psychic processes (thinking, memory, language, attention) cognition is built, an essential element in world understanding and adapting to the environment.

**Key-words:** learning environment, cognitive development, comprehension, language, memory, attention

Formarea unei personalități armonioase, adaptabile și creative, începe de la cea mai fragedă vârstă, când copilul descoperă lumea în care trăiește; școlii îi revine sarcina de a pregăti adaptarea la realitățile complexe ale societății prin organizarea unui mediu de învățare favorabil dezvoltării, sub aspect cognitiv și socio-emoțional.

Mediul de învățare este spațiul în care cei instruiți realizează activități de învățare și sprijin reciproc, folosind o varietate de instrumente și resurse de informare în contextul eforturilor de realizare a finalităților de învățare. Teoriile ambientaliste existente susțin rolul determinant al mediului în dezvoltarea personalității, în evoluția ființelor vii, în devenirea umană. De aceea există un interes deosebit în crearea unui mediu facilitator de cunoaștere, siguranță și progres, adaptat nevoilor copiilor; acest mediu trebuie organizat responsabil, prin implicarea tuturor factorilor implicați în procesul de educație.

Există o corelație între formele de învățare și mediul în care aceasta se petrece. A.N. Leontiev, citat de Dorina Sălăvăstru, în *Psihologia educației*, consideră că învățarea este „procesul dobândirii experienței individuale de comportare” [6, p. 24]. Prin actul învățării se formează priceperi, sunt însușite cunoștințe, dar se dezvoltă și procesele psihice, cum ar fi gândirea, voința, motivația, aptitudinile etc. Este de remarcat faptul că omul învață doar ceea ce nu este înăscut. Mediul de învățare trebuie să fie unul care permite copilului contactul direct cu mijloacele prin care învață.

În viziunea profesorilor A. Neculau, T. Cozma, citați de D. Sălăvăstru (2004), se pot distinge două forme ale învățării:

- „învățarea spontană, neorganizată, care se petrece în familie, în grupurile de joacă sau în timpul exercitării unei profesii (învățarea socială);
- învățarea sistematică, care se realizează în special în școli, sau în cadrul diferitelor stagii de instruire, de calificare (învățarea școlară)” [6, p. 32].

Observăm că se demonstrează corelația dintre forma de învățare și mediul în care aceasta se petrece. În cazul nostru, învățarea spontană se petrece în medii nonformale, cum sunt familia, locul de joacă, locul de muncă. Școala, ca mediu de învățare, aduce o serie de reguli, de obiective, de finalități, un întreg sistem de strategii prin care copiii sunt stimulați să învețe.

M. Zlate (1995) arată că învățarea școlară are unele particularități, după cum urmează:

- „are un caracter gradual, constând în stabilirea unor sarcini didactice cu grade de dificultate progresivă (de la simplu la complex, de la ușor la greu, de la apropiat la depărtat, de la concret la abstract etc.);

- este un proces dirijat din exterior (de către profesori, părinți etc, în general de către adulți) care tinde să devină un proces autodirijat către finalul școlarității” [9, p. 65].

Putem deduce faptul că mediul de învățare inițial trebuie să fie cel cunoscut copiilor preșcolari, trebuie să fie adaptat puterii lor de înțelegere, să permită inițiativa copilului de a-l cuceri.

Mediul de învățare permite dezvoltarea anumitor procese psihice. Astfel pot fi distinse două tipuri de mediu, de bază:

- mediu care stimulează dezvoltarea senzorio-motorie (priceperi și deprinderi motorii: desenat, scris etc.);
- mediu care stimulează dezvoltarea verbal-logică (memorarea de versuri, rezolvarea de probleme etc.).

Deci cele două tipuri de mediu sunt corelate cu două tipuri de învățare, respectiv învățarea senzorio-motorie și verbal-logică.

Etapa preșcolară este, deci, una dintre perioadele de o foarte intensă dezvoltare cognitivă. Presiunea concretă a tuturor structurilor socioculturale, absorbția preșcolarului în cadrul instituțiilor de tip preșcolar solicită cu adevărat toate posibilitățile copilului de adaptare: „toate discrepanțele existente dintre solicitările de tip extern și posibilitățile de tip intern devin astfel mai active. Aceste tipuri de discrepanțe constituie de fapt puncte reale de pornire pentru formarea conduitelor de tip social” [3, pp. 65-69]. Perioada preșcolară presupune îmbogățirea vieții copiilor, aducând schimbări considerabile atât în planul dezvoltării fizice, al celei psihice și, în mod special, în plan relațional. Prin intermediul proceselor psihice, precum gândirea, memoria, limbajul, atenția – se construiește cogniția, element esențial al cunoașterii și înțelegerii lumii.

#### *Gândirea*

Deși gândirea copilului are un caracter intuitiv și se bazează pe regulile percepției, fiind orientată spre aspectul concret al cunoașterii – lărgirea experienței cognitive se poate realiza prin forme diverse de activitate, jocuri, activități practice, experimente, care conduc la asimilarea de noi cunoștințe, implicit la cunoașterea lumii.

Dezvoltarea gândirii copilului preșcolar este influențată de lărgirea experienței cognitive, de forme de activitate mai diverse, de implicarea sa în jocuri din ce în ce mai complexe și îndeosebi de dezvoltarea limbajului, care favorizează comunicarea cu adultul și, implicit, asimilarea de noi cunoștințe. Gândirea, ca proces psihic central, orientează, conduce și valorifică toate celelalte procese și funcții psihice. Abilitățile cognitive pe care le putem dezvolta ca urmare a implicării în activități de cunoaștere pe terenul grădiniței sunt: categorizare, rezolvare de probleme, înțelegerea cauză – efect.

#### *Memoria*

În această perioadă se accentuează caracterul voluntar și conștient al proceselor memoriei, dezvoltându-se astfel formele mediate, logice ale memoriei, precum și volumul, trăinicia memorării. „Deoarece productivitatea și, în general, optimizarea memoriei, depinde atât de particularitățile materialului de memorat, de ambianța în care acesta se desfășoară, precum și de trăsăturile psihofiziologice ale copilului, cadrele didactice vor apela frecvent la strategii cu sporite valențe activ-participative. Memoria nu poate fi disociată de operațiile de gândire, de dezvoltarea inteligenței. Pe măsură ce operațiile logice se cristalizează, codul mnezic se apropie de exigențele gândirii” [4, p. 32]. Antrenarea tuturor organelor de simț în observarea realității cotidiene facilitează dezvoltarea memoriei, care nu constă în acumularea și stocarea de informații, ci presupune prelucrarea și interpretarea acestor informații.

Memoria preșcolarului se distinge printr-o serie de caracteristici de tranziție de la stadiul anterior la stadiul următor, ca și prin altele specifice. Prima schimbare vizibilă în ceea ce privește memoria preșcolarului este creșterea volumului acesteia. Memoria involuntară este încă predominantă, în sensul că tot ceea ce determină interesul și plăcerea copilului este repede întipărit. Volumul memoriei crește în ambele sensuri: atât ca totalitate a datelor memorate până la o anumită vârstă, cât și sub aspectul unităților memorate în unitatea de timp. Din cinci cuvinte

prezentate cu voce tare, o singură dată, copiii de 3-4 ani rețin, în medie, un singur cuvânt, cei de 4-5 ani – trei cuvinte, iar cei de 5-6/7 ani rețin 3,5 cuvinte [1, pp.131-132].

### *Limbajul*

Particularitățile limbajului propriu-zis al preșcolarilor sunt strâns legate mai ales de vârsta acestora. Vorbirea se dezvoltă în permanență la copil, iar educatoarei nu îi revine astfel decât rolul de a organiza și de a planifica experiențele efective de limbaj ale fiecăruia în parte, în funcție de ritmul personal de dezvoltare. Dezvoltarea efectivă a limbajului „influențează în mod activ toate rețelele cerebrale, dedicându-le astfel exclusiv recunoașterii cuvintelor din limba vorbită” [10, pp. 86-88].

Întreg fondul tuturor achizițiilor lingvistice este foarte variat, iar analiza acestuia se poate realiza, așadar, din mai multe puncte de vedere. Există astfel două aspecte, urmărite atât la nivelul efectiv al limbajului, precum și la nivelul unor anumite compartimente ale limbii, aspectul de tip calitativ, precum și cel de tip cantitativ. Din acest punct de vedere, aspectul de tip calitativ vizează astfel numărul propriu-zis de cuvinte, de expresii, de scheme de enunțuri, precum și de mesaje deja învățate, care pot fi așadar reproduse în anumite situații similare de comunicare. Cel de-al doilea aspect însă se referă de fapt la „capacitatea efectivă de a construi cât mai multe tipuri de enunțuri dintr-un număr real de cuvinte, de expresii și de structuri gramaticale, de a realiza astfel o serie de asocieri logice originale pentru a exprima așadar gânduri, precum și sentimente” [2, p. 76]. Dinamica limbajului preșcolarilor este remarcabilă și este importantă planificarea unor activități, experiențe de învățare în funcție de nivelul de dezvoltare al acestora. Aspectul cantitativ și cel calitativ al limbajului este completat de achiziții în ceea ce privește formularea de enunțuri, constituirea de structuri gramaticale, asocieri logice care să demonstreze înțelegerea lumii și să faciliteze exprimarea sentimentelor și a emoțiilor.

### *Atenția*

Creșterea eficienței activităților desfășurate în grădiniță este posibilă prin antrenarea atenției, în dependență de celelalte procese psihice. Din punctul de vedere al autorului Alexandru Roșca, „atenția constă în orientarea selectivă și în concentrarea activității psihice asupra unor obiecte sau fenomene, ceea ce are ca efect reflectarea lor mai clară și mai completă, precum și creșterea eficienței activității” [7, p. 375]. Este cunoscut faptul că un număr mare de copii întâmpină dificultăți de concentrare a atenției, ceea ce determină un randament școlar scăzut. De aceea, cadrul didactic îi revine sarcina de a crea situații de învățare într-un mediu valoros, bogat în resurse educaționale, respectând particularitățile individuale și de vârstă ale copiilor.

Copilul aflat la vârsta preșcolară traversează așadar o perioadă a explorării, prin lărgirea efectivă a contactului ori cu mediul de tip social, precum și cultural, din care poate asimila astfel diverse tipuri de modele de viață care determină astfel, la rândul acestora, o adaptare tot mai activă la condiția umană.

Dezvoltarea cognitivă a preșcolarilor poate fi influențată de organizarea de activități în afara sălii de grupă. Chiar dacă din diferite motive, terenul grădiniței nu poate fi amenajat ca să faciliteze învățarea, explorarea, îngrijirea, relaxarea, se pot organiza parcele, suprafețe mai mici, organizate corespunzător, pe care copiii să le valorifice în procesul de învățare. Prin contactul nemijlocit cu materialele puse la dispoziție copiii învață mult mai ușor despre caracteristicile lumii înconjurătoare, despre transformările care se petrec în natură, despre influența omului asupra mediului. Oricât de corect ar fi amenajate, respectând standardele referitoare la eficiență și siguranță, sălile de grupă nu oferă libertatea de a cunoaște, de a explora, de a experimenta, așa cum un spațiu exterior, în aer liber, organizat creativ, o face.

În dezvoltarea cognitivă a copiilor accentul cade pe antrenarea acestora în activități de învățare prin descoperire, în cadrul cărora cadrul didactic îi va sprijini: să analizeze relații între obiecte, evenimente, persoane (asemănări, deosebiri, asocieri); să descopere cauzalități, să adreseze întrebări, să rezolve probleme; să grupeze, să sorteze, să ordoneze (operații necesare în viața cotidiană); să aplice și să își testeze cunoștințele prin investigație și verificare; să înțeleagă cum interacționează oamenii între ei și cu mediul înconjurător, care sunt condițiile necesare vieții

[8, pp. 85-86].

Considerăm că mediul de învățare trebuie să faciliteze organizarea unor activități de învățare și sprijin reciproc, folosind o varietate de instrumente și resurse de informare în contextul eforturilor de realizare a finalităților de învățare. Spațiile în aer liber în cadrul instituției de învățământ și resursele comunitare constituie elemente valoroase ale unui mediu propice învățării, insuficient valorificate.

Din perspectiva dezvoltării ontogenetice, este necesară evidențierea unui aspect foarte important și anume: nu simpla prezență sau absență a factorilor de mediu este relevantă, ci măsura, maniera și rezonanța interacțiunii dintre acei factori și individul uman. Altfel spus, un factor de mediu prezent, dar neutru ca acțiune sau indiferent subiectului uman, este lipsit de relevanță din perspectiva dezvoltării. Condiția dezvoltării este ca factorul să acționeze asupra individului, care, la rândul său, să reacționeze, intrând în interacțiune cu lumea înconjurătoare.

Mediul de învățare în afara salii de grupă nu reprezintă o alternativă a învățării din grădiniță, ci o aprofundare, o personalizare a procesului instructiv-educativ.

Acest mediu, organizat corespunzător, devine o sursă de cunoaștere, un spațiu stimulat, confortabil, creativ, original, favorabil dezvoltării cognitive și socioemoționale a copilului.

Mediul de învățare în afara clasei este reprezentat de curtea școlii / grădiniței, de terenul de sport, de grădină etc., acolo unde copiii pot planta, culege fructe sau legume, pot observa natura, pot compara fenomene, pot înțelege transformările care se produc în natură, pot exersa deprinderi practice, comportamente ecologice, cu scopul de a înțelege lumea în care trăiesc.

Exteriorul grădiniței, curtea acesteia trebuie amenajate în așa fel încât să încurajeze explorarea, jocurile de mișcare, jocurile în aer liber, relaxarea.

Modul în care este amenajat spațiul exterior al grădiniței influențează întregul demers instructiv-educativ. Dacă în curte există elemente care să încurajeze jocurile didactice, observarea, manipularea de obiecte, experimentul, atunci se va facilita și dezvoltarea fizică și cognitivă a copilului. Un astfel de spațiu ar trebui să fie organizat astfel:

- o parcelă de pământ în care să se poată planta / grădini;
- o parcelă cu nisip în care să se poată construi;
- panouri cu diverse jocuri care dezvoltă abilitățile practice ale preșcolarilor: închidere / deschidere; încuietori / decorat / curățat etc.;
- trasee senzoriale;
- spații amenajate pentru îngrijirea păsărilor;
- instrumente de măsurare a timpului și de observare a schimbărilor din natură;
- o parcelă de relaxare cu măsuțe și scaune, unde să se poată desena, colora etc.;
- o parcelă cu bănci, pe care copiii să se poată odihni;
- o parcelă de asfalt pe care să se poată desena cu creta, să se poată juca șotronul.

Curtea grădiniței trebuie să dispună însă de un spațiu generos. Toate spațiile despre s-a discutat anterior trebuie să aibă capacitatea de a primi simultan cât mai mulți copii, așa încât este nevoie de spațiu. Copiii nu trebuie să stea înghesuți și trebuie să aibă vizibilitate și acces la toate elementele din curte.

Udarea plantelor ori plivitul nu reprezintă doar activități fizice plăcute pentru copil, acesta ajungând chiar să îndrăgească plantele, ci are și numeroase beneficii asupra sănătății mentale.

Un studiu realizat în cadrul Universității A&M din Texas pe un eșantion de copii cu vârste mai scăzute de 12 ani a demonstrat faptul că implicarea acestora în diverse tipuri de proiecte de grădiniță în afara clasei aduce numeroase beneficii asupra stimei de sine și ajută la reducerea nivelului general de stres [11].

Toți acești copii au avut rezultate mult mai bune la școală și la grădiniță, au putut dezvolta un comportament corect pentru alimentația sănătoasă, fiind înconjurați de propriile legume cultivate, și-au îmbunătățit încrederea, abilitatea de lucru în echipă sau de comunicare.

Așadar, copiii trebuie să învețe să aibă grijă de mediul exterior: să semene, să planteze, să recolteze, să adune frunze, pietricele, să aibă grijă de plante, să folosească un furtun, să plivească, să observe natura (germinarea, mormolocii, păsările etc.) [5, p. 158].

Activitățile din afara clasei, respectiv din grădină sau din curtea instituției educaționale implică numeroase activități diferite, de la decorarea grădinii și alegerea semințelor ce urmează a fi plantate, udarea plantelor sau recoltarea fructelor, verdețurilor sau florilor. Antrenează astfel și nivelul de responsabilitate al unui copil, prin implicarea lui activă și necesitatea de a realiza o serie de sarcini. În vederea organizării activităților în afara clasei se ține cont de calendarul personalizat al zilelor trecute și viitoare, cu evenimentele ce interesează (cum a fost ziua din punct de vedere al vremii, evenimente petrecute, aniversări, celebrări, serbări, termene) consemnate în dreptul fiecărei zile.

În cadrul grădinițelor, ale căror activități de învățare se desfășoară în afara clasei, în care copiii sunt încurajați să sape pământul, să se urce în copaci, să alerge liberi oriunde doresc, să se bucure de ce le oferă natura, preșcolarii experimentează anumite activități practice din care au foarte multe de învățat. Experiența dobândită pe viu este hotărâtoare pentru viitorul lor: Lucrurile astfel învățate, la vârstă fragedă, se întipăresc definitiv, iar „lecțiile” deprinse în, și, de la, natură au un rol în modelarea dezvoltării copilului. În plus, astfel de programe oferă copilului mai mult decât o simplă înțelegere a naturii, îi oferă o sănătate mai bună și o mai bună coordonare.

Înțelegem astfel că rolul mediului de învățare în afara clasei este acela de a personaliza procesul educațional, de a-i oferi o notă de libertate și de originalitate. Desigur, prin libertate nu se înțelege lipsa de reguli și de norme, ci se înțelege mai mult libertatea de a alege, dintr-un set de metode, acele metode adecvate unui copil sau unui grup.

Perfecționarea efectivă a mediului de învățare în afara clasei presupune crearea unui anumit cadru de tip organizatoric propice realizării tuturor obiectivelor instructiv-educative deja stabilite, prin diversificarea formelor de organizare a activităților și a altor tipuri de forme de organizare a procesului de tip instructiv-educativ precum activitățile practice, observări etc.

În concluzie, putem afirma că mediul de învățare în afara clasei reprezintă o resursă valoroasă de cercetare a mediului înconjurător, de dezvoltare a gândirii preșcolarilor, de exersare a limbajului, atenției și memoriei, o resursă care, organizată și planificată riguros, facilitează dezvoltarea cognitivă.

## BIBLIOGRAFIE

1. CREȚU, T. *Psihologia vârstelor*. Iași: Polirom, 2009.
2. DOISE, W.; MUGNY, G. *Psihologie socială și dezvoltare cognitivă*. Iași: Polirom, 1998.
3. MUNTEAN, A. *Psihologia dezvoltării umane*. Iași: Polirom, 2009.
4. PIAGET, J.; INHELDER, B. *Psihologia copilului*. București: Editura Cartier, 2011.
5. POUSSIN, CH. *Pedagogia Montessori explicată părinților*. Iași: Editura Gama, 2017.
6. SĂLĂVĂSTRU, D. *Psihologia educației*. Iași: Editura Polirom, 2004.
7. ROȘCA, AL. *Psihologia generală*. București: E.D.P., 1976
8. *Standarde de învățare și dezvoltare pentru copilul de la naștere până la 7 ani*. Chișinău: „Imprint Star”, 2010.
9. ZLATE, M. *Introducere în psihologie*. Iași: Editura Polirom, 2000.
10. KUHL, P. Early Language Acquisition Cracking the Speech Code. În: *Nature Reviews-Neuroscience*. 2004, 5, pp. 831-843.
11. RHS (Royal Horticultural Society din Marea Britanie). Campaign for Schools. <https://rhs.org.uk> (acces 28. 04. 2020).